Sikeres szülő

Szilágyiné dr. Szemkeő Judit[1]

Bevezető gondolatok

A címet provokációnak szántam, de egyúttal lehetőségnek is arra, hogy a szülői szerepek jelenlegi értelmezésének problémáját érzékeltessem. Ha megkérdezném a hallgatóságot, vagy akár egy baráti társaság tagjait, hogy kiket nevezhetünk sikeres szülőnek, bizonyára lennének, akik szerint azok a szülők sikeresek, akiknek a gyerekei versenyeken, tanulásban, munkában kiemelkedtek, esetleg olyan szülőkre gondolhattam, akik családjuk egészséges működése mellett társadalmilag elismert karrierükre is büszkék lehetnek. Az interneten a „sikeres szülő" szókapcsolatra keresve más mögöttes tartalmat nem fedezhetünk fel, mint amelyeket említettem. Mit jelent ez? Azt, hogy **a szülői tevékenység a mai társadalmi értékelés szerint háttértevékenység, amelynek értéke a társadalom „sikeres ember" felfogásának tükrében nem mérhető, nem is érzékelhető. A gyermekek vállalása, kisebb és nagyobb közösségért felelősséget vállaló emberré nevelése ma önmagában nem társadalmi elismerés forrása, sőt még az élet szerves részének sem tekinthető.**

Arra próbálok válaszokat keresni, hogy siker- és versenyorientált korunkban, amelyben nem a közösségek közös jövője, hanem a napi fogyasztás a fontos, hogyan állítsuk középpontba a szülői feladatok vállalását, hogyan jelölhetjük ki célként azokat, és hogyan növelhetjük a közös jövőnket kezükben tartó szülőpárok önbizalmát. Hogyan tehetjük világossá, hogy emberi életünk alapvető és elsődleges célja az, hogy földi életünket mások számára is hasznosan töltsük el, ugyanakkor boldogan, az apró örömöket is érzékelve éljünk, és idősebb korunkban is érezzük, hogy nem önmagunkért élünk. Mit jelent ez? A közösséghez tartozás – akinek megadatik, a családi összetartozás, generációk összetartozásának – elsődlegességét, amelynek feltételeit hivatástudatból, vagy csak kötelezettségből, anyagi érdekek miatt végzett munkánk teszi lehetővé. A háttértevékenységünk tehát nem a családban, a szűkebb közösségünkben végzett munkánk, hanem a külső érdekek miatt előtérbe helyezett karrierépítés.

A „csak anya" minősítésről tudjuk, hogy az a nő, aki az életét a családja megerősítése, gyermekei felnevelése és segítése érdekében éli, a társadalmi ranglétra aljára csúszik vissza, sajnálattal tekintenek rá, mint valami háztartási alkalmazottra. Tagadhatatlan, hogy egy nőnek, vagy férfinak a családjáért a családi kereteken belül végzett munkájával a GDP növelésében közvetlen szerepe nincs. Megjegyzem, egyesek számára az is probléma, hogy a boldog családban élő nők sem válásukkal, sem annak következményeivel (lakásigény) nem növelik a GDP-t. Arról kevesebb szó esik, hogy gyermekei révén emelt szintű fogyasztóként megjelenik a piacon, hiszen több ennivalót, ruhát, cipőt, játékot, könyvet és egyéb cikket vásárol, fogyasztóként megjelenik a lakáspiacon, igényli szakemberek munkáját óvodában, iskolában, az egészségügyi rendszerben, és így tovább.

[1] Szilágyiné Dr. Szemkeő Judit PhD., Fehér Kereszt Gyermekvédő Alapítvány kuratóriumi elnök

Korunkban minden területen a sikeres ember a példa. Beszélünk olyan sikeres gyerekekről, sikeres emberekről, akik átlag feletti eredményeket érnek el a tanulásban, sportban, művészeti tevékenységekben, versenyeken, továbbtanulásban, karrierben, kutatásban, vállalkozásban, de az egyéni boldogságot vagy boldogtalanságot hosszú távra meghatározó biztonságos családi háttér, a gyermekek tisztességes, felelősségteljes emberré nevelésének értéke – a csecsemőkort leszámítva – a virtuális világban folyó beszélgetésekben nem központi téma. Nincs közbeszéd arról, hogy a szülői hivatás siker forrása.

A magyar szakoktatási és felsőoktatási rendszer a gyermekneveléssel kapcsolatos tapasztalatokat egyáltalán nem értékeli, még gyakorlati tapasztalatként sem veszi figyelembe. A többgyermekes anyák nem kapnak arra lehetőséget, hogy előrehozott vizsgákat tehessenek olyan tantárgyakból (például csecsemőgondozás), amelyekhez tapasztalatot és tudást szereztek óralátogatás nélkül. Volt olyan levelezős hallgatóm, aki a gyermektelen pszichológus oktatóval saját tapasztalatai alapján a csecsemők fejlődésével kapcsolatban vitába keveredett, és ezért elégtelent kapott egy vizsgán. Nagy elismerés lenne, ha a gyermekes szülők óralátogatás nélkül, saját döntés alapján letehetnének vizsgákat gyermekgondozás és gyermeknevelés témakörében, és ennek hatására rövidebb idő alatt, a családtól kevesebb időt elrabolva szerezhetnének szakképesítést. Sokat segítene jó pedagógusok megtalálásában, ha a saját gyermekeiket nevelő mérnökök, közgazdászok a jelenleginél könnyebben kaphatnának pedagógus diplomát. Kidolgozható lenne, hogyan lehet gyakorlatként elismerni a szakképzettség megszerzéséhez a saját gyermekek nevelése során szerzett tapasztalatokat. Ez nem a pedagógiai szakmai tudás leértékelése, hanem a szülői tudás elismerése lenne. (Magyarországon hasonló megoldásokra volt példa a XX. század első felében, erről dokumentummal is rendelkezem.)

Kik azok a nők, akiket ma mintaképként mutatnak be az emlékezések, akikről iskolai tananyag részeként hallanak a fiatalok? Művészek, orvosi, mérnöki diplomát szerzett, esetleg sportban, politikában, esetleg leszakadók segítésében, vagy vállalkozások vezetésében tevékenykedő nők, akik sikerének elismerésében – ha egyáltalán említésre kerülnek gyermekei – a szülői feladatok ellátása legfeljebb azzal a megjegyzéssel szerepel, hogy **annak ellenére ért el sikereket, hogy gyermekeket nevelt. A közbeszédben az egyéni siker potenciális gátjaként szerepel a gyermekvállalás**. Az apák vonatkozásában sem jobb a helyzet! Mit tudunk a sikeres férfiakról, mint apákról? Lényegében semmit. A szülői sikeresség és az egyéni sikeres élet egyre inkább szétválik az értékelésekben. **Hogyan várhatnánk el fiataljainktól, hogy az eléjük állított külső sikerminták helyett a sikeresség gátjaként bemutatott szülői szerepet válasszák? Valljuk be, hogy a húszas éveikben járó fiatalokat a saját szüleik is többnyire lebeszélik a családalapításról, gyermekvállalásról. Előbb tanulj, szerezz szakmát, diplomát, indulj el a szakmai karrier útján! – hangzik el többnyire a tanács.**

Célom annak bemutatása, hogy **hosszú távon azok a sikeres emberek,** akik a szülői hivatás vállalásával **a jövő urai**! Az emberiség jövője a következő generációk erkölcsi állapotától függ. Ha többségében felelősségteljes, másokra, az utódokra is figyelő, szorgalmas és tisztességes emberekből áll, vezetőnek is ilyen embereket választanak. A jövő élhetősége a szülői feladatokat ma vállaló emberek hivatástudatától és céljaitól függ. Egy közösség tagjait a **közös kultúra, a közös nyelv, a közös múlt-tudat, a közös hit** és a közös létezni akarás[2] – az utódok közössége – kapcsolja össze. A szülői feladatok vállalása nem öncél. Minden közösségnek

[2] Tönnies, Ferdinand: Gemenschaft und Gesellschaft (1887). Leipzig, 1935, 86., In Höffner, J: *Christliche Gesellschaftslehre*, Köln, Verlag Butzon&Becker, Kevelaer, 1997, 86.

kiemelten értékelnie kellene azt a tevékenységet, amellyel a szülői hivatást vállaló tagjai a közös jövőt biztosítják. Célul kellene kitűznünk, hogy a fiatalok meglássák a szülői feladatvállalásban az egyéni siker lehetőségét. **Dolgozatommal a szülői hivatás leértékelődéséhez vezető okok feltárásához és a megoldás lehetőségének megalapozásához kívánok hozzájárulni.**

A szülői szerepek értékének háttérbe szorulására kutatások és hétköznapi megfigyelések egyaránt utalnak. Azt tapasztaljuk, hogy a tudományban, a munkahelyeken és a politikában a gyermektelenség a siker egyik fontos kritériumává kezd válni. Miért veszélyes ez a tendencia? Két okot emelek ki. A gyermektelen vezetők nagy része számára javaslatainak, döntéseinek következményei nem válnak személyes problémává (unokák, dédunokák veszélyeztetettsége), ez leszűkíti a kutatók, vezetők felelősségérzetét a saját részterületükre**. A közvéleményre döntő befolyást gyakorló gyermektelen személyek sikerességének hangsúlyozása hatására a gyermekvállalás a karrierek rangsorának végére kerül.** A szakmák rangsorát és az ifjúságkutatásokban a fiatalok által megadott értéksorrendeket elemezve kimutatható, hogy nem szerepel, hogy bárki elsődlegesen sikeres anya vagy apa szeretne lennie. Ez elsődlegesen a kutatói értékrendet mutatja, mivel az értékelések a felmérésekben feltett kérdésekre adott válaszokra alapozódnak. Napi aktualitással teszi fel a karrier kontra gyermekvállalás kérdést Kovács Tibor,[3] és egy nagyon fontos kérdésre, egyúttal veszélyre világít rá. Arra, hogy a gyermektelen vezetők jövőképe kevéssé tartalmazza az emberi tényezők figyelembevételét, hiszen személyükben érzelmileg nem kapcsolódnak a gyerekek, unokák generációjához. Állítja, hogy „a gyerektelen nők versenyhelyzete a karrier tekintetében összehasonlíthatatlan a gyerekes anyukákéval, de már a gyerekes férfiakén is több tekintetben túltesz.” Tudományos vizsgálatok eredményét e vonatkozásban nem ismerem, de a gyakorlati tapasztalat az állítást igazolja.

A család, a szülői hivatás értékelésének vázlatos történeti áttekintése

Bourdieu felhívja a figyelmet arra,[4] hogy **a család a gazdasági, kulturális és társadalmi tőke újrateremtésének legfontosabb eszköze**. A történelmi áttekintést e feladatok szempontjából vizsgálom. Hogyan lehetnek sikeresek a szülők a gazdasági (vagyonra alapozott), kulturális (anyanyelvtől az erkölcsi elvárásokon keresztül a közös asztalig, azaz az étkezési kultúráig) és társadalmi (kapcsolati) tőke újratermelésében, pontosabban **újrateremtésében**[5] gyermekeiken keresztül? A szülői szerepet a válasz megfogalmazása érdekében a család fogalmához kapcsoljuk, és a fent felsorolt feladatok vonatkozásában elemezzük annak ellenére, hogy az apa és anya nem feltétlenül tagja ugyanannak a családnak.

Miért tartom szükségesnek, hogy a szülői szerepek alakulását történelmi távlatokban is áttekintsem? Azért, mert a szülői szerepek háttérbe szorulásának külső okait kutatom. A családban élés, a szülői hivatás betöltése soha nem volt felhőtlen boldogság mindenki számára, mégis a család, a gyermeknevelés az egyén és a társadalmi élet középpontjában állt, az egyéni sikerekkel szervesen összekapcsolódott. A változás okait elemezve és értékelve a mai helyzet alapján, a részletesebb történelmi elemzésekből kiderül, hogy **a szülői hivatás fontos elemeinek értéke, tartalma megváltozott.** Néhány kiemelt okra világítok rá.

[3] a Magyar Hírlap 2017.05.16. számában

[4] Bourdieu, Pierre: Vagyoni struktúrák és reprodukciós stratégiák, In: Meleg Csilla (szerk.): *Iskola és társadalom*, Pécs, 2006, 73–87.

[5] Kodály Zoltán: *Visszatekintés I–II.*, In: Bónis Ferenc (szerk.) Budapest, Zeneműkiadó Vállalat, 1974.

- Az egyén ma biztonságban, sőt jólétben élhet családhoz vagy más zárt közösséghez (például szerzetesi közösség) tartozás nélkül.
- A gazdasági tőke jelentősége átalakult, a kulturális tőke a tudásalapú társadalomban statisztikailag jelentősebb a gazdasági helyzet szempontjából, mint az örökölhető családi gazdasági vagyon.
- A transzcendens világnézet általánossága megszűnt, a halál utáni emlékezetmegőrzés utódok nélkül is látszólag lehetséges technikai eszközökkel.
- A kulturális tőke az oktatási rendszerben és a munkahelyeken megszerezhető tudásanyagra épül, a családok belső kultúrája, erkölcsi ereje látszólag – párhuzamosan a szülői hivatás értékvesztésével – elvesztette jelentőségét.
- A hagyományos erkölcsi szabályok háttérbe szorulásával a magány rövidtávú együttélési kapcsolatokkal elhomályosítható.

A mai helyzet jellemzőinek alakulása történelmi távlatokban

Az egyén életlehetősége szervesen kapcsolódik közössége életéhez. Az őskori család legfontosabb vonása a közösségi létforma megélésével az életlehetőségek biztosítása volt. Jellemzője a személyesség. Egyedül, társak nélkül a nomád életmód idején esélye sem volt senkinek az életben maradásra. Az ősöktől közvetlenül, példakövetéssel átvett tudás, a szűkös eszközkészlet jelentette az elérhető javak megszerzését, elfogyasztását és esetleges továbbadását. Az utódok vállalása és felnevelése pedig elsősorban a biológia kérdése volt. Az alapvető életszükségletek ellátása – a gazdasági funkció – megkívánta a munkamegosztást. A gyermekek nevelése példakövetéssel a hagyományok, a megszerzett tudás továbbadását tette lehetővé. A munkamegosztás együtt járt a nemi szerepek elkülönülésével, a nemi identitás erősödésével. **A szülői életforma, a családi közösség jelentette az egyén életben maradási lehetőségét, ugyanakkor az egyén életét szakrális távlatokba is helyezte** (halotti szertartások, ősök tisztelete). A szülői sikerek szervesen összekapcsolódtak a való élet minden területével és a közösségek transzcendentális világszemléletével. A dél-ausztráliai bennszülötteknél figyelték meg, hogy az egészen kisfiúk már elkísérték apjukat a zsákmányszerző útra. Az Orinoco partján élő indiánok két-három éves fiúknak apró íjakat készítettek a hozzávaló nyilakkal. A gyerekek ezekkel az ártalmatlan, de élethű játékszerekkel először a ház körül élő állatokra: kutyákra, tyúkokra „vadásztak". Az Indiai-óceánon levő Andman-szigetek lakói öt-hat éves gyerekeknek játékíjat és – nyilakat adtak, sőt néha játékkenut is. Így segítették elő a felnőttkori foglalatosságok játékszerű gyakorlását.[6]

Az **ószövetségi család- és szülőkép** azt mutatja, hogy az Ószövetség népe a sikeres egyéni élet alapjának a sikeres családi életet tekintette. A felfogás vallási gyökerű, a szülői szerep lényegét a transzcendentális felfogás adja. „A család a zsidó társadalom magja és vallási életének központja. Ha az otthon erős, ha őrzi a zsidó értékeket, ha ép és stabil, akkor az egész zsidó élet és összes intézménye – a vallásiak, nevelésiek, szociálisak és a többiek is – eleven és élő. Ha pedig az otthon gyenge: érzelmekben sivár, erkölcsileg instabil, szellemileg tunya, akkor minden más ezt a gyengeséget tükrözi. Ezért a zsidó vallási törvénytár tekintélyes részét a családra vonatkozó törvények teszik ki." „[…] férj és feleség közötti stabil, nyugodt, harmonikus és kielégítő családi kapcsolat kialakításának receptjét. Receptet adnak, amelynek segítségével a szexuális viszony kiemelkedik az állati sorból, és egy magasabb szintű szellemi

[6] Pukánszky Béla – Németh András: *Neveléstörténet*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.

alapra helyezkedik.[7] Az Ószövetség népe a szülői szerep vállalását nagyon fontosnak tartotta, a házaspárok mindent megtettek annak érdekében, hogy legyen gyermekük**, a gyermek nem vállalása az isteni parancsolat teljesítésének megtagadását jelentette. A nő társadalmi megbecsülésének is alapjaként említődik az anyai hivatás sikeres betöltése, az apai hivatás a férfiak számára is kiemelten fontos volt.** Akinek nincs felesége, nem tekinthető egész embernek. „A bölcsek véleménye szerint az asszony teszi az embert emberré. A Biblia tanítása, amely szerint Éva Ádám segítőtársául teremtetett, nyomot hagyott gondolkodásunkon. Nincs férfi nő nélkül, sem asszony férj nélkül, egyikük sem lehet Isten nélkül."[8] Az Ószövetség szerint tehát az egyén sikerességét szülői hivatásának sikere alapozta meg, és tette szakrálisan is elismertté a szülői hivatás vállalását.

Az ókori görög és római birodalmak fénykora idején is nagy jelentősége és elismertsége volt a szülői, kiemelten az anyai hivatásnak. „Az ókori Athénben a gyermek első hét évét a családi ház védettségében, lehetőleg – minden rossznak tekintett külső hatástól – védve élte meg a gyermek. Az első évek fontosságára, a szülők felelősségére sok ókori gondolkozó hívta fel a figyelmet. Az a nagy erkölcsi és természeti törvény, mely a gyermek sorsát szülőjéhez köti, a görögökben is mindenkor oly érdeklődést keltett a nevelés iránt, hogy majdnem mindegyik nagy írójuk hosszabb-rövidebb kitérésekben a gyermeknevelést is érinti, említi. Arisztotelész szerint „éberül őrködjünk, hogy a kis gyermekek semmi olyast ne lássanak, és ne halljanak, ami szabad emberhez nem méltó, illetlen, rút."[9] Az ókori görögök a kisgyermekek nevelését fontosnak ismerték el, és a gyermeknevelés fontosságának elismerése tekintélyt adott az anyáknak, akikre bízva nevelkedtek a fiúgyermekek is 6–7 éves korukig. Az ókori társadalmak a gyermeknevelés kezdeti szakaszának fontosságát elismerve jutottak a női szerepek és családi életvilágok fontosságának elismerésére."[10] A fiúk nevelése 7 éves kortól az apák feladata, a lányokat a családban az anya mintája nevelte. Az apafiú kapcsolat a nevelés hatására mind a gazdasági, mind a kulturális és társadalmi tőke újrateremtését is jelentette. Sikeres szülői szerep tehát közvetlenül mind gazdasági, mind társadalmi, kulturális minősítést is jelentett a társadalomban. Az emberképet már kevésbé uralja a transzcendentális világkép, de a morális szempontokat fontosnak tartja.

A gazdasági tőke (vagyon), társadalmi tőke (kapcsolatokon alapuló hatalom) felhalmozása családban és generációk egymásra épülésével lehetséges.

A hanyatlás századai a transzcendens értelmezés háttérbe szorulásával az utódokért vállalt felelősség csökkenését hozták. A szülők számára még a gyermekgyilkosság is hivatalosan engedélyezett volt (nem kívánt gyermekek) egészen Kr. u. 376-ig.

A középkor családi életéről, középkori szülői szerepekről elsősorban a királyi, főúri családok élete alapján olvashatunk tudományos igényű feldolgozásokat. G. Duby több könyvben[11] mutatja be a nők középkorban betöltött szerepét, és azt, hogy a gazdasági és társadalmi-kapcsolati tőke megőrzése, továbbadása, bővítése mennyire fontos célja volt a házasságoknak. Fontos észrevennünk, hogy **a középkorban a gondolkodás középpontjában a dinasztia érdeke, és nem az egyén érdeke állt**. A királyi családok házasságkötésének fontosságáról az iskolai történelemtanulás során is mindenki kap némi ismeretet. A főúri, főleg

[7] http://zsido.com/fejezetek/a-csaladi-elet-a-boldogsag-kulcsa-12/
[8] Gen. Rábbá 8:9.
[9] Finászy Ernő: *Az ókori nevelés története*, Budapest, Könyvértékesítő Vállalat, 1984, 163.)
[10] Szemkeő Judit: *Életvilágok és nevelés* 2008 PhD DE
[11] Lásd pl. Duby, Georges: *A nő a középkorban*, Budapest, Faktum Corvina, 2000.

királyi házasság a népek közti viszony alakulását is nagymértékben befolyásolta. A transzcendentális világkép a kereszténység erősödésével egyre fontosabbá vált. **A szülők gyermekeiket a dinasztia gazdasági, kulturális és társadalmi kapcsolati céljaik elérésének eszközeként kezelték, az uralkodó családok szakrális elismerése a szülői szerepekben a transzcendentális jelleget erősítette**. A kortársak véleménye szerint sikeres szülők azok voltak, akik a saját családjuk, a dinasztia számára a gazdasági és társadalmi tőke növekedését tudták biztosítani. Az egyén sikeréről a „sikeres szülő" minősítés tehát a középkorban nem volt leválasztható. A föld, a tulajdon (gazdasági tőke) a középkorban kiemelt jelentőségű volt minden társadalmi csoportban. Az öröklés, a gyerekek sorsa, jövője szorosan összekapcsolódott a vagyonnal és a társadalmi – beleértve az Egyházhoz fűződő – kapcsolatokkal (társadalmi tőke). A házasságban a nő megbecsülésre a fiain keresztül számíthatott. **A házasságban élő nő helyzete éppen gyermekei elismerése és jövőbeli feladatai miatt különbözött a főúri udvarokban megtűrt „ágyas" kapcsolatoktól.** Francia területen a XI. században „A törvényes házastársak között általános volt a nők fölénye. A férfiasságukra mégoly büszke harcosok […] kitüntető figyelemben részesítették nagyanyáikat, dédanyáikat, ezeket a jó hitvestársakat, akik […] nagyban hozzájárultak családjuk dicsőségéhez."[12]

A szülő-gyermek kapcsolatot egyrészt a dinasztia gazdasági érdekei szerint alakították, másrészt misztikus jelentőségűnek tartották. Érdekes képet ad egy előkelő hölgy – a Frank Királyság egyik legmagasabb rangú méltóságának a felesége, Dhuoda – kézikönyve, amelyet Kr. u. 841– 843 között írt a fiának. Az anya Isten és az apa tisztelete mellett az ősök tiszteletét, az ősökért mondott imát emeli ki, mint legfontosabb feladatot.[13] Ugyanakkor a birtokok védelmében hosszú ideig (Duby szerint a XI. századig ez volt Frankhonban a jellemző) a családokban a fiúgyermekek közül csak a legidősebb köthetett házasságot, sok gyerek ágyasoktól született az udvari szerelem gyümölcseként.

A középkori dokumentumok, emlékek nagy része elsősorban a nemesi származású szülők helyzetéről ad képet, de vannak utalások az egyszerű emberek családi életére is. Az egyszerű családok is fontosnak tartották, hogy örökösük – különösen fiúörökös – legyen. Az elit szűk rétegétől eltekintve a gyermek nem pusztán örököst, hanem egyúttal segítséget, munkaerőt is jelentett, ez motiváció volt, a gazdasági tőke szempontjából érv a gyermek felnevelése mellett. Ha a gyermeket szolgálatba állították, akkor pedig mai szemmel nézve inkább bevételi forrássá vált, mintsem, hogy kiadásnövelő tényező lett volna, és egyszerre növelte a gazdasági és társadalmi tőkét, és visszatérve közösségébe, hozta a megszerzett tudást, és növelte a kulturális tőkét. A gyermek bizonyos értelemben életbiztosítás is volt, ugyanis az idősek eltartásának feladatát nyugdíjrendszer híján minden család maga látta el, pontosabban a következő generáció feladata volt az, hogy az idősekről gondoskodjon. Ha tehát valaki nem tudta felnevelni a később róla gondoskodó utódokat, akkor sanyarú öregkornak nézett elébe, azaz a szülői feladatok ellátása közvetlen és jövőbe mutató eredménnyel járt. **Sikertelennek a középkorban azokat az embereket tartották, akik nem tudtak családjukban egészséges gyermekeket felnevelni**. Gyakori jelenség volt, hogy egy gyermeket korábban meghalt testvére nevére kereszteltek. A halotti kultusz, az ősök emlékezetének megtartása nagyon fontos feladat és cél volt, az ősökre pedig jellemzően csak saját utódai emlékeznek. Nem hagyhatjuk szó nélkül az elhagyott gyerekek tömegeit. A gyermekgyilkosság tiltásának hatására nagyon megnőtt a kitett, elhagyott gyerekek száma, és a sorra nyíló menhelyek megteltek a kivetett

[12] Duby 1995: 131.
[13] Duby 1995.

gyerekekkel. Szerzetesrendek – elhivatott nők, férjet nem talált, vagy a szülők által kijelölt férjet el nem fogadó nők, özvegyasszonyok – nevelték szüleik helyett a gyerekeket, akik döntő többsége lánygyermek volt.

A gyermek jelentősége túlmutat a családon, közösségi tényezővé válik, az ipari forradalom hatására a nő is munkaerőforrást jelent, azaz nem csak a családi gazdasági tőke gyarapításában van szerepe.

A gyermeknevelésről, a szülők lehetőségeiről és helyzetéről elsősorban a neveléstörténeti kutatások alapján tájékozódtam. **A XVII. században** a szülői szerepek lényegéről **Comenius**, a szinte egész Európát bejárt vezető nevelési elveiből következtethetünk vissza. „Az emberformálás ideje a gyermeki kor, mikor test és lélek még hajlítható. *A nevelés voltaképpen a szülők feladata, de mivel nem minden szülő képes reá, szükségesek az iskolák.* Mindenképpen ajánlatosabb a gyermeket, ha ideje elérkezik, nagyobb közösségben nevelni, mert mások példája és a belőle eredő ösztönzés biztosítja legjobban a sikert. Erre utal a nagy természet is, ahol minden csoportosan s nem egyenként fordul elő: a fák az erdőben, a füvek a mezőn, a halak a vízben, az ércek a föld gyomrában." A nevelés célját Comenius elsődlegesen transzcendensnek látja. Véleménye szerint mivel a földi élet csak átmenet az örök élethez, a nevelés sem lehet más, mint előkészület erre az örök életre. Ehhez az előkészülethez három szükséges: **tanultság, erkölcsösség és vallásosság**. Minden egyéb csak járulék és dísz. Ki tehát a sikeres szülő a XVII. században Comenius véleménye szerint? Aki gyermeke számára megadja a tanulás és a vallásossá válás lehetőségét, aki az erkölcsi elvárásoknak megfelelően él, és példamutatásával gyermeke számára is természetessé teszi, hogy az erkölcsi szabályok (nevezhetjük társadalmi és kulturális tőkének) betartása a boldog élet forrása.

Fáy András a XIX. század közepén a szülők nevelésben és oktatásban betöltött szerepéről írt könyvében arról tesz bizonyosságot, hogy a szülői feladatok és szülői kötelezettségek teljesítése során megtapasztalt hibák már 160 évvel ezelőtt is a maihoz hasonlóak voltak. A szülőknek írt nevelési könyvecskéjében[14] az apák és anyák kötelezettségeiről és viselkedéséről egyaránt ír. Sikeresnek azokat a szülőket tartja, akik a józan ész szabályait tekintik elsődlegesnek, akik nem adósodnak el (gazdasági tőke), felelősen – a házasságkötéskor vállalt felelősségüket szem előtt tartva – nevelik a gyermekeiket, és akik gyermekeik érdeklődését, képességeit felismerve figyelembe veszik gyermekeik érdekeit, és nem kívánják a saját vágyaikat a gyermekeiken keresztül megvalósítani (nem uralkodnak gyermekeik vágyai felett).

A gyermekek – mint a dinasztikus vágyak beteljesülésének eszközei – az angol ipari forradalom utáni időkben már nem jelentik azt a sikerességet, amelyet a dinasztikus elveket valló korábbi időszakban a „jó házasság" jelentett. A XIX. századtól a szülői szerep értékelése egyre inkább összefonódik a nők helyzetének értékelésével. Az ipari fejlődés egyre több női munkást igényel, a női munkavállalók anyai feladatainak ellátása a gazdasági élet meghatározó szereplői számára nehézséget jelentenek. A történetírás egyre inkább a női esélyegyenlőség helyzetét vizsgálja a nők családban betöltött szerepe helyett. Elgondolkoztató, hogy az esélyegyenlőségért szervezett tüntetéseken kezdettől fogva gyakran fizetett tüntetők vettek részt. Ki fizette őket, miért? Valóban lényeges változás történt, ha valaki a „házastársi, családanyai rabszolgaságból" a bérrabszolgaság önállóságát választotta? – teszi fel több elemző a kérdést. Az erős nagycsalád képes egységesen fellépni az egyén kiszolgáltatottságával

[14] Fáy András: *Legegyszerűbb, természet- és tapasztalathűbb, s gyakorlatibb nevelési rendszer szüléknek és nevelőknek*, Budapest, 1855.

szemben, ezért a tőketulajdonosok számára ellenfél, lényegében ezt fejti ki Durkheim. A XIX. század végén Durkheim a közösségek szempontjából vizsgálta a családokat. Nem csak a család nagyságáról beszélt (az anyagi sűrűségről), hanem a családi életben kialakuló kapcsolatháló sűrűségéről, azaz a morális vagy dinamikus sűrűségről is, amely Durkheim szemében egyúttal nagyobb vitalitást is jelentett, minthogy a vitalitás nem más, mint a társas érintkezések gyakorisága. „A kollektív érzelmek azért jelentenek külön energiát, mert az erő, amellyel ezek az érzelmek egy-egy egyéni tudatban jelentkeznek, visszatükröződik valamennyi többi tudatban is, és megfordítva. Következésképpen az, hogy ezek az érzelmek milyen intenzitásúak, attól függ, hogy hány egyéni tudat éli át őket közösen. Ezért van az, hogy minél nagyobb egy tömeg, annál könnyebben válhatnak hevessé a benne felszabaduló szenvedélyek. Ily módon **egy kis létszámú családban nem lehetnek túlságosan intenzívek a közös érzelmek, emlékek; mert nincs elég tudat, amelyekben tovább éljenek, s amely, bennük osztozva, megerősítené őket.** Nem alakulhatnak ki […] erős tradíciók […] Emellett a kis családok szükségképpen rövid életűek; és bizonyos tartam nélkül nem lehetséges erős szövedékű társadalom.”[15] Durkheim ugyanarra a következtetésre jut, mint később Bourdieu. Szerinte a családi kapcsolatok időigényesek, szükséges a személyes idő, amelyet a családtagok egymásnak biztosítanak, és munkássága elején Durkheim a nagycsalád mellett érvel.

Érdemes felfigyelni arra, hogy a XX. század második felétől több szociológus állította, hogy a sokgyermekes családokban az intelligenciamutató erősen csökken, tehát a sokgyermekes családok támogatása ellen érvelt. Miért? Erre talán a legegyszerűbb választ Tringer Lászó írásában találjuk meg.[16] Tringer László figyelmeztet arra, hogy a fogyasztói társadalom lényege az egyének befolyásolása. Akinek nincs erős kapaszkodója, nincs erős családi háttere, könnyebben hisz a reklámoknak. Jobb híján elhiszi, hogy boldogtalanságát valami megvásárlásával, elfogyasztásával boldogságra cserélheti. A család tehát a fogyasztói társadalmak haszonélvezőinek útjában áll!

Nevelés a családban

A családon belüli nevelés kérdéseit szociológusok, pedagógusok, teológusok, és egyéb tudományterületek képviselői más-más szempontból tárgyalják. A családról készített tudományos elemzések nagy része a család társadalmi szerepének változását mutatja be. A családi és intézményi nevelés kapcsolata tudományos és politikai viták tárgya. A családpolitika és oktatáspolitika összehangolása nélkül nehéz lenne a szülői hivatás értékét a mai sikerlista élére emelni.

A XX. század első felében a klebelsbergi oktatáspolitika a szaktárgyakba integrálta az erkölcsi nevelés kapcsolódó kérdéseit. A kisgyermekek olvasókönyvének lapjairól Móra Ferenc kedves történetei a szülői hivatás fontosságát, szépségét mutatták be. A szöveges számtanfeladatok a mindennapi életből vett példák voltak, élethelyzetek szerint tematizálva, egy-egy erkölcsi tanításra épülve. A módszertani útmutatók felhívták a figyelmet arra, hogy ha nem csak arról beszélünk egy fizika órán, hogy milyen természettudományi törvények vannak, hogy milyen technológiával tudjuk azokat az emberek kényelmének szolgálatába állítani, hanem arról is, hogy mekkora felelőssége van azoknak, akik kutatással, vezetéssel foglalkoznak, milyen erkölcsi nevelés nyújthat közösségeinknek biztonságot, akkor az erkölcsi

[15] Durkheim, Emile: *Nevelés és szociológia*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1967.
[16] Tringer László: *A család szerepe és a lelki egészség*, Vigíli, 2000. 8. sz. 591–600.

és szaktárgyi nevelés hatékonyabb. Ez a felfogás ma hatványozottabban fontos lenne! Ha nemcsak a szaktárgyi tudással rendelkező emberek értenék meg, hogy ha nem engedik ki a kezükből azok nevelését, akiknek a felhalmozott technikai tudás – például robotok programozása – hatalmas lehetőségeket ad mások segítésére, ugyanakkor erkölcsi kapaszkodók nélkül a pusztításra. Állításom alátámasztására mellékelek írásomhoz egy 1863-ban megjelent cikkrészletet, amely egy német szabadelvű politikus parlamenti felszólalásának összefoglalója. Jelezte, hogy a szaktudás központba állításával, a hagyományos keresztény értékek iskolákból történő kiszorításával válhatnak a hatalom birtokosai a lelkek felett is úrrá, és ezzel a világ uraivá. A felszólalás igazolása az elmúlt 150 évben a gyakorlatban is megtörtént.

Bizonyított tény, hogy a gyermekek a saját családi életviláguk szűrőjén keresztül értelmezik a világot, így az iskolai nevelést és oktatást is.[17] A családi életvilág szűrője lassan változtatható, de befolyásolható. Ha a családpolitika célja, hogy a szülői szerepek vállalására büszkén és felelősségteljesen vállalkozzanak a fiatalok, akkor lehetőséget kellene kapnia a családszociológusoknak, pszichológusoknak és más, családokkal foglalkozó szakembereknek arra, hogy legalább szakmai felügyeletet gyakorolhassanak a tankönyvek felett.

A nevelés családszociológiai megközelítése

Érzelmi nevelés a családban. A családi érzelmi nevelés alapja a szeretet, amely a szülőt gyermekéhez köti, amely kialakítja benne a kötődéseket, amelyre épül a biztonságérzete, érzelmi fejlődése. A kötődést, a család, az anya-gyermek kapcsolat fontosságát egyre több tudományos vizsgálat erősíti meg. Az anyaméhen belüli fejlődés – a leginkább rejtett kultúraátadási időszak – jelentőségét egyre több kutató tartja kiemelt fontosságúnak. A családi élet fontosságát alátámasztó tudományos és népszerűsítő irodalom egyaránt felhívja a figyelmet a méhen belüli fejlődési időszak jelentőségére. Kodály Zoltán gyakran idézett kijelentése – amely szerint a zenei nevelés a születés előtt 9 hónappal kezdődik[18] – széles körben ismert. Kodály tapasztalatra alapozott kijelentését sok kutatás, személyes vallomás erősíti meg, ezzel az életfejlődési szakasszal kapcsolatban a legerősebb a szakmai viták ideológiai és vallási háttere. A személyiségfejlődési elméletek elemzése nem része a kutatásunknak, az életvilágokra jellemző érzelmi összetartó erő jelentősége miatt utaltunk a kutatásokra.

A kötődést a szakirodalom leggyakrabban az anya-gyermek kapcsolat vonatkozásában elemzi, de vannak kutatók, akik vizsgálják az általánosabb szociális kötődési hálót – szeretetkapcsolatot – is. A kétféle kötődésre az elsődleges és másodlagos kötődés kifejezés használatos. Ha a személyiséget komponensrendszerként elemezzük, a kötődést mint öröklött komponenst vizsgálhatjuk. [19] A kötődési hajlam elemei öröklött szociális felismerő mechanizmusok. A kötődési hajlam vizsgálata főleg állatkísérletek alapján történik. A csecsemőotthonokban nevelkedett emberek életútjának vizsgálata képet ad az emberi kötődés hiányának következményeiről. Tudományos elemzésekre e területen még kevéssé építhet a pedagógia, annak ellenére, hogy a gyermekvédelmi szakemberek munkaköri kötelességként is készítenek részletes feljegyzéseket, amelyek a személyes életutak pedagógiai értékű elemzéséhez alapot adnak.

[17] Habermas, J.: Rendszer és életvilág, In: Felkai Gábor – Némedi Dénes – Somlai Péter (szerk.): *Szociológiai irányzatok a XX. században*, Budapest, Új Mandátum, 2000, 498–568.
[18] Kodály: 1974.
[19] Nagy József: *A XXI. század és nevelés*, Budapest, Osiris, 2000.

A szülői kötődés jellemzője az egyoldalúság, s részben ez az egyoldalúság a családon belüli gyermeki kötődések biztonságának az alapja. A gyermeki kötődésnek jól ismert időszakai vannak. A kezdeti feltétlen bizalom (ha kialakul) után a lázadási, önállósodási időszak következik. Kamaszkorban a gyermeki kötődés a legszorosabb kapcsolatok esetén is változik, kölcsönössé fejlődhet. A gyakorlat azt igazolja, hogy ehhez a gyereket „egyenrangúvá" kell tenni, azaz önállóságot kell elvárni tőle, és bizalmi viszonyon alapuló önállóságot kell neki adni. „Te vagy az íj, ő a nyílvessző!" – ősi arab mondás, amelynek lényege a szülő részéről a **jó elengedés fontossága**. **Ez ma hiánycikk**, ugyanis az önállóságra nevelés nem a gyerek, a fiatal kezének korai elengedése, még kevésbé a gyermek feltétel nélküli kiszolgálása. A családok és egyházi közösségek jelentőségére utalnak azok a vizsgálatok, amelyek az egyházi középiskolákban érettségizett és nem egyházi középiskolákban érettségizett egyetemisták családi kötődését is elemzik.[20] Tanulságos, ritkán hangoztatott eredmény: az értékközpontú gyermek életében meghatározó családi életvilágokban felnőtt fiatalok elengedése a családjaik számára kisebb megrázkódtatást jelent, mint a bizonytalan családi háttér esetében. Bronfenbrenner arra a következtetésre jutott vizsgálataiból, [21] hogy a felelősségvállalás változója szempontjából az öt családstruktúrából – a patriarchális, az apacentrikus, az anyacentrikus, a matriarchális és a partneri családból – az anyacentrikus bizonyult a legelőnyösebbnek. Strodtbeck is olyan eredményre jutott, hogy a gyermekek aspirációs szintje abban a családstruktúrában a legmagasabb, ahol az anya játssza a fő szerepet a szocializációs folyamatban.[22] Tehát **az anya gyermekeivel töltött ideje társadalmi szinten megtérül**.

A családi nevelés mintafenntartási funkciója

A család kulturális közösség, jellemzője a kulturális tőke átadása. A kulturális tőke átadásának folyamata szorosan kapcsolódik az esélyegyenlőség és iskolarendszer kapcsolatának alapkérdéseihez. A nevelés személyiségfejlesztő hatása a sokgyermekes családokban[23] a mintakövetés eredményességét mutatja. A zárt csoportokba tartozó családok hajlanak a státuszhelyeslésre.

A család a hagyományok átörökítésének lehetőségét biztosítja. A családi közösség egyik legfontosabb ajándéka az anyanyelv, amelynek elsajátítása az egyén életében, kognitív fejlődésében meghatározó szerepet kap. „A nyelv voltaképpen az emberek között kifeszített hálónak tekinthető: ebben a hálóban rejtőzik – rendkívül bonyolult módon – minden gondolatunk, teljes tudáskészletünk".[24] A faluközösségekben, ősi társadalmakban nem csak a legkülönfélébb eszközök készítésének fortélyait lesheték el így a gyerekek, hanem a közben felhangzó népdalokat és munkadalokat is megtanulhatták. Hasonló jellemzőket állapíthatunk meg a zárt cigány közösségek életéről. A zene, amelynek megjelenése megelőzte a beszéd kialakulását, rendkívül fontos szerepet játszott a közösségek életében. Az emberi létet ezer szállal átszövő rítus szerves részét alkotta: a legkülönbözőbb szertartásokon mindig felcsendült

[20] Pusztai Gabriella: *Iskola és közösség*, Budapest, Gondolat, 2004.
[21] Bronfenbrenner, Urie: *The ecology of human development*, Cambridge, Mass, Harvard University Press, 1979, 18.
[22] Meleg: 1996.
[23] Lawton Denis: Társadalmi osztály és az iskoláztatás esélye: a demográfiai tények. Motiváció, szubkultúra és oktathatóság. In: Meleg Csilla: (szerk): *Iskola és társadalom*, Pécs, Dialog Campus Kiadó 2006, 91–106: 98–101., Mollenhauer 2006, 137.)
[24] Szemke: i. m., 27.

a dal, megszólaltak a zeneszerszámok. A gyerekek tehát a mindennapi élet folyamatában sajátították el, szívták magukba mindazt, ami a közösség kultúráját alkotta. A gyermekek nevelésében a hagyományos zárt közösségekben a közösség belső normái szerint vett részt a teljes közösség. A hitélet, a vallási közösség, az ünnepek sorozata, ritmusa, a szertartások, szokások a faluközösségek életének szerves részét alkotta. A családi élet és közösségi kultúra alapformái az élet egészébe integrálódtak. A tánc, a képzőművészet a közösségi élet részeseként, aktív bekapcsolódással vált a gyermekek sajátjává. A gyermek a családban megélte ősei kultúráját, képessé vált annak továbbvitelére. Európa nem tud mit kezdeni a betelepült muzulmán közösségek belső kohéziós erejével, miközben az európai hagyományőrzés – ha egyáltalán létezik – intézményi keretek közé szorult.

A család a nevelés lehetőségének és kötelezettségének legfontosabb színtere. A személyi és szociális kompetenciák fejlesztését a kutatók hagyományos közösségek tanulmányozásával is vizsgálják. *Játékos keretek között, családi közegben* folyt tehát az életre való felkészülés. A személyiségfejlődési elméletek és a kompetenciamodell elmélete egyaránt nagy jelentőséget tulajdonítanak a játéknak, ezért a tanulási mód a modern pedagógiai elméletek szerint is nagyon hatékonynak tekinthető.

A családi nevelési pedagógiai jellemzői

A tanulás módszere a korai fejlesztés során ma is az, hogy a gyerekek anyjuk vagy apjuk munkáját *figyelve és utánozva* sajátítják el a gyakorlati készségeket. A felnőttek, a szülők úgy segítik a gyerekek mintakövetését, hogy az adott munkafolyamatot lassabban, „szemléletesebben" végzik el, a nehezebb részeket esetleg többször ismételve. Az utánzáshoz itt már a *bemutatás* és a *szemléltetés* módszere társult. **A háztartási tevékenység átalakult**, *Európában, általában a „világ fejlettebb részén" ma nem a közös munkához, közös gazdálkodáshoz, hanem a közös költekezéshez (bevásárlóközponti családi bevásárlások és más beszerzések), vagy a pénzhiány miatt fellépő válságok megéléséhez kapcsolódnak*. **A fiatalok egyre kevésbé találkoznak a családi környezetükben kreatív problémamegoldással**. Egyre később kezdenek önálló életet. Hosszabb ideig tanulnak, később állnak munkába, később alapítanak családot. Egyre hosszabb ideig laknak a szüleikkel, egyre hosszabb ideig kell egy szülőnek a gyermekeiről gondoskodnia. A fiatalok első lakásukhoz is többnyire családi támogatás segítségével jutnak. **Ma – az önállósodás folyamatának elhúzódása ellenére – a családjukból kilépő fiatalok idősebben, de a családi szerepekre kevésbé felkészülten lépnek ki a családból, mint korábban**. (Erre több neveléstudományi kutatás is rávilágít.) A családban-lét során sajátíthatja el az egyén azokat a problémamegoldó, konfliktuskezelő stratégiákat, amelyekre saját életében szüksége lesz. Ha ezt a tudást nem tudja a saját családjában, illetve tágabb életvilágában megszerezni, csökken annak esélye, hogy saját családjában élni tud a konfliktuskezelési eszközökkel.

A család ad lehetőséget a nemi szerepek elsajátítására. Ha a szülői szerepek értéke a családban lényegesen kisebb, mint a tanulásban elért sikereké, és ezért a gyerek a családban nem tud életkorának megfelelően felnőtté válni, a sikeres szülővé válás esélyei lényegesen csökkennek. A szülők többsége napjainkban arra törekszik, hogy gyermeküket a külső elvárásoknak megfelelően készítse fel az életre. Ennek érdekében a szülők abba az irányba befolyásolhatók, hogy a gyermeket másképp neveljék, mint ahogyan őket nevelték, azaz a családi hagyományok átadását nem tartják fontosnak. A társadalmi változások nagy része így a szülők közvetítésével jelenik meg. Statisztikai adatok is vallanak arról, hogy a szülők

gyermekeik jövője, (vélt) érdeke miatt képesek akár saját családi hagyományaikkal szemben álló nevelési módszereket is alkalmazni. Ilyen jelenségnek tekinthető az 1950-es években a lányok egyenjogúsítása érdekében általánosan vállalt taníttatás.[25] A lányok taníttatása, szerepváltozása, a lányok értékének új megítélése nem csak a családok életét formálta át, hanem a társadalmi struktúrákban is alapvető változásokat okozott. Az 1950-es évek előtt vidéken az asszonyok nagy része a családi gazdaságban dolgozott, gyermekeit nevelte, szükség szerint gondozta a betegeket, időseket. A nők iskolai végzettsége alacsonyabb volt, mint a férfiak iskolai végzettsége. Fél évszázad alatt mind az iskolázottságban, mind a munkavállalásban igen nagy változások tanúi lehetünk. 10 éve végeztem főiskolások körében elemzést az apák és anyák végzettségéről. Dominánsan az anyák végzettsége volt magasabb, méghozzá gyakran két szinttel.

A családi nevelés szerepet játszik a szocializációban. A családi kapcsolatok és kötődések alakítják ki az egyénben a külső kapcsolatok kezelésének eszköztárát. A nagyszülők, testvérek, más rokonok nem csak érzelmi kapcsolatok, hanem viselkedési formák kialakítását is elősegítik. A kisebb közösségek életét pontosan meghatározott belső rend szabályozta. A nemi szerepek betöltéséhez közösségi szinten elfogadott normák kapcsolódtak. Ma a nemi szerepek helyett társadalmi nemekről folyik a vita az ún. fejlett világban, és a nemi szerepekre felkészítést bizonyos országokban jogszabályok is tiltják. A családok szétesése és a több generáción átívelő példa hiánya egyre jobban érződik.

A családi kulturális tőke átadásának mérésére alkalmas az átadásra fordított idő. A családokban felhalmozódó különböző társadalmi tőke először az átadási és felhalmozási folyamat kezdetének időpontjában okoz különbözőségeket, majd pedig hosszadalmas elsajátítási folyamatot jelent a kulturális igényeknek való megfelelés képességében. Ezzel szorosan összefügg az, hogy az egyénnek csak annyi ideje van a kulturális tőke felhalmozására, amennyit a családja szabad, gazdasági kényszerektől mentes időként számára biztosítani tud.[26] A gyermekekre szánt idő fontosságát szociológusok, pszichológusok, pedagógusok kutatásai egyaránt alátámasztják. **A családi nevelésre fordított idő hatékonysága sokkal jobb, mint amit intézményes neveléssel el lehet érni.** Célszerű lenne ezért a szülők számára munkabér csökkenése nélkül növelni a gyermekek nevelésére fordítható személyes időt, ha a társadalom el akarja ismerni a szülői hivatás közösségi szempontú fontosságát.

A sikeres ember önnevelési receptjeinek értelmezése a szülői feladatok sikerességének tükrében

A szülői hivatást sikeres életként akkor lehet bemutatni, ha a hagyományos értelmezést a gyorsuló világ változásainak megfelelően fogalmazzuk át, ha a szülői feladatellátás tekintélye a mai értékek tükrében is megnő, a sikeresség mai mércéjével összehasonlíthatóvá válik.

Ma a kommunikáció középpontjában a siker, a verseny, a sikeres egyén áll. Könyvekkel, a virtuális térben a „szakemberek" jobbnál jobb tanácsokkal segítik tudományos megalapozottsággal vagy jósnői öntudattal az egyéneket az egyéni élet értelmeként beállított siker felé. A sokféle népszerű javaslatsorból kiindulva azt mutatom be, hogy a tanácsok a szülői

[25] Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Kísérlet a „tradícióőrző" és az attól elszakadó „modernizálódó" családi értékek empirikus vizsgálatára. In: Spéder Zsolt-Tóth Pál Péter (szerk.): *Emberi viszonyok. Cseh-Szombathy László tiszteletére*, Budapest, Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég K., 2000.
[26] Bourdieu, Pierre: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke, In: Felkai G., Némedi D., Somlai P. (szerk.): *Szociológiai irányzatok a XX. Században*, Budapest, Új Mandátum 2000, 431–445.

feladatok sikeres ellátásának kulcsaként is bemutathatók. Senki sem tagadja, hogy önismeret, célok kitűzése, szorgalom, kitartás, felelősséget vállaló magatartás nélkül senki nem számíthat sikerre. *„Az ember legnagyobb vágya az, hogy értelmet és célt találjon az élete számára."*[27]

Az egyéni sikeres élethez adott tanácsokat a szülői szerepek sikeressége szempontjából elemezzük a továbbiakban annak érdekében, hogy a közbeszéd részévé válhassanak.

1. **Ismerd meg önmagadat! Fogadd el önmagadat!** Nagyon fontos tanács. Aki önmagát nem fogadja el, nem lesz képes másokat elfogadni! Ő lesz az, aki férjét/feleségét, gyermekeit folyton alakítgatni akarja, aki családtagjai, főleg gyermekei feje felett hoz döntéseket, amelyek valójában saját vágyai beteljesedését szolgálják. „[…] az önmagunkkal való elégedetlenség szüli a legtöbb boldogtalanságot."[28] Ma nagyon sok a lehetőség, kihívás, sok fiatal azért nem vállal tartós kapcsolatot, mert azt hiszi, hogy ameddig nem próbálta ki magát sok területen, addig magát sem ismeri. Több nevelésszociológiai kutatás foglalkozik a felsőoktatásba bekerült hallgatók felnőtté válásának, elköteleződést kerülő **magatartásának** problémáival, a „mamahotelek" világával.
2. **Álmodj, álmaid megvalósításához tűzz ki megvalósítandó célokat!** – Megvalósítható célokat önismeret birtokában tudunk kitűzni. Ki ne álmodna arról, hogy olyan emberekkel él együtt, akiket szeret, és akik őt szeretik? Ennek ellenére az elköteleződéstől, a felelősségtől félve nem teremti meg azt a családi közösséget, amely ezt nyújtani tudná. „A közelmúlt kutatásai feltárták, hogy gyermekeink és nemi partnerünk iránti szeretetünk összefügg egymással, mégpedig mind evolúciós, mind fejlődés-lélektani szempontból."[29] Mit jelent ez? Azt, hogy ha a párunkkal közös álmunk a gyermek, és „társadalmi, nem csak szexuális partnerek"[30] akarunk lenni, akkor a szülői feladatok vállalásához, a közös célhoz a megvalósítási utat is együtt tervezzük meg.
3. **Tervezd meg a célhoz vezető utat, és légy kitartó, szorgalmas és vállalj felelősséget!** Nincs talán még egy olyan fontos összetevője a sikernek az élet bármely területén, mint a kitartás. A megálmodott úton kitartás nélkül nem lehet végigmenni. Ez a képesség – amely ráadásul igen hatékonyan fejleszthető lenne – minden nehézségből, kudarcból ki fog segíteni, és legyőzhető vele minden akadály, amit ember legyőzni képes. Ennek ellenére már az iskolai kudarcok kezelésére sem tudunk terápiát kialakítani gyermekünkkel, mert nincsenek közösen elfogadott céljaink! Kitartás nélkül a sportoló nem ér célba, a kutatás nem hoz eredményt, és a párkapcsolat tönkremegy, a gyerek nem azonosul a szülő elképzeléseivel. „*Nem azoké a siker, akik sohasem buktak el, hanem azoké, akik elbuktak, és ismét felálltak belőle."* – Kimi Raikkönen megállapítása sok szülőpárnak adna kapaszkodót, ha ismernék, és elfogadnák a biztatást. A szorgalom és a kitartás édes testvérek. Szorgalmas, rendszeres munka nélkül a nagy zsenik sem jutottak volna messzire. Az általunk olyannyira csodált sikeres és tehetséges emberek szinte valamennyien kiemelik: sikerük titka csak kis mértékben a tehetség, döntő részben a szorgalomnak és a kitartó munkának köszönhetik eredményeiket. A részsikerek mellett a sikertelenségek is fontosak, ha vállalni tudjuk a felelősséget a döntéseinkért. **Szülővé nem a szülés**

[27] Frankl, Viktor E. – Lapide, Pinchas: *Istenkeresés és értelemkérdés. Párbeszéd*. JEL Könyvkiadó, Bp., 2007.
[28] Fáy: 1855.
[29] Gopnik, 2009.
[30] Gopnik, 2009.

pillanatában válunk, kell a felkészülés, és utána a szorgalom, amely a nevelésben közvetlen részsikereket hoz. Nagyon veszélyes, ha a szülői hivatást nem hosszú távú programként tervezzük, az pedig még veszélyesebb, ha gyermekeink feje fölött akarunk közös célokról dönteni. **A szorgalmasan a másikra fordított személyes idő, a beszélgetés, közös játék, közös programok hatása a kötődés és kölcsönös megértés erősödését eredményezi.**

4. **Légy empatikus!** „*Ha a sikernek van titka, akkor az abban a képességben rejlik, hogy megértjük a másik ember nézőpontját és az ő szemszögéből is látjuk a dolgokat, nemcsak a sajátunkéból.” (*H. Ford, aki az első tömeggyártású gépkocsi tervezéséhez adta ezt a tanácsot.) Mind közösségi lények vagyunk, és szükségünk van a minket körülvevő emberek szeretetére, támogatására. Megértés és szociális érzékenység híján nem várhatjuk, hogy közösségeink – első helyen a párunk, gyermekeink – befogadjanak. Az, aki jól ért az emberekhez, nyitott és elfogadó mások felé, képes megtalálni a helyét a közösségekben, minden dolgát könnyebben viszi sikerre. Az, aki megérti társát, gyermekeit, bele tud helyezkedni az ő helyzetükbe, könnyebben oldja meg az esetleges problémákat. Jártam egy japán ősi buddhista kolostorban, ahol kialakítottak egy olyan elmélkedő helyet, ahol mindenki személyesen tapasztalhatta, tanulhatta meg azt, hogy az egyén helyzetétől milyen mértékig függ az, hogyan látja a világot.

5. **Mindig legyen időd a barátaidra!** – tanítják a sikerhez vezető út tanácsadói. Tegyük hozzá, hogy ne sajnáld az időd a családodra! Érezzék a gyermekeid, érezze a párod, hogy a nekik adott idő neked is örömet jelent! *„[…] a humán tőke teoretikusai”* – hozzáteszem, hogy erre a globális gazdasági tőke is hatással lehet – *„arra kárhoztatják magukat, hogy figyelmen kívül hagyják a legrejtettebb és társadalmilag leghatékonyabb nevelési beruházást, nevezetesen a kulturális tőke transzmisszióját a családban.”*[31] Tartsd a fontos barátok listáján gyerekeidet és a párodat, de ne telepedj rájuk! Vedd észre, hogy nekik is szükségük van a saját barátaikra!

6. **Gazdálkodj jól az időddel!** Tervezés, önismeret, szorgalom és kitartás nélkül állandó időhiánnyal küszködünk. Ha nem másokban keressük a hibát, van esély arra, hogy mi legyünk az időnk urai. Megfigyelhető, hogy sok olyan család, amelyben több gyermeket is nevelnek, „jobban ráér” például lekvárkészítésre, házi kert művelésére, zenélésre, néptáncra, mint a gyermektelen emberek. A közös munka is közös program a számukra, és ennek a gyermekek nevelésében kiemelt szerepe van.

7. **Humor.** Ez a faktor bizony adomány, de a humorérzék fejleszthető. Bár nélküle is elérhető szinte minden, azért mégis sokkal könnyebb annak végigverekednie magát az életen, akinek jutott ebből az adományból. A közös nevetés, a családon belüli titkos kódok, összekacsintások jó alapot adnak arra, hogy sikeresnek érezzük párunkkal, gyerekeinkkel közös életünket.

A sikeresség érdekében adott tanácsok nem feltétlenül vezetnek sikerhez – mondják az egyéni sikeresség tekintélyes képviselői. A szülői karrier sikeressége vonatkozásában sem lehet a jó tanácsok betartása hatására biztos eredményre számítani. Azt azonban leszögezhetjük, hogy ha a szülői hivatás betöltését, mint lehetséges sikeres életpályát, karriert meg sem jelöljük, ha

[31] Bourdieu, 1984.

fel sem tesszük a sikeres élethivatások rangsorára, akkor nem várhatjuk, hogy a sikeres élet felé nevelt fiatalok célként maguk elé tűzzék!

A szeretet jelentősége

A szülői hivatás betöltésének alapfeltétele a szeretet, a szeretet adásának és a szeretet elfogadásának képessége. Sok irodalmi művet, vallomást idézhetnék. Sok személyes élményről számolhatnék be. Néhány kutatói vallomást kapcsolok csak e témakörhöz, mert a szülői hivatás sikere alapvetően a szereteten múlik.

„A szülők gyermekkori viselkedéséből gyermekeik jövőbeli viselkedése jósolható. Azok a szülők, akik sokat beszélnek a saját szüleiktől kapott szeretetről, várhatóan jó szülők lesznek, és akik szembe tudnak nézni saját gyermekkori problémáikkal, azok jó nevelési stratégiákat dolgozhatnak ki. Fontos a szembenézés!”[32]

„Az igazi szeretet azt jelenti, hogy: Nem kötlek gúzsba, és ezt tőled sem fogadom el! Minden ember integritását tiszteletben kell tartani.”[33]

Mi az élet értelme? „A legtöbb szülő egyszerű, mindennapi életében a válasz: Életünknek értelmet, célt első sorban a gyermekeink adnak. Ők lesznek azok, akik túlélnek minket, vagyis bennük teszünk szert egyfajta halhatatlanságra. A filozófusok évezredek óta nem foglalkoznak ezzel. Túl személyes, túlságosan szűk látókörű ez a megállapítás? Az ember természetéhez hozzátartoznak olyan spirituális élmények, mint az esztétikai és erkölcsi értékek átérzése, vagy borzongó ámulat bizonyos szívbemarkoló események felett. Belső intuícióval bírunk arról, hogy világunknak értelme és célja van, és hogy létezik valami ebben a világban, ami nálunk nagyobb és fontosabb. Az ámulat, varázslat, szeretet mindenki számára megtapasztalható érzés, amelynek ugyanúgy nincs magyarázata, mint az egyszeri emberi élet értelmének. Mindehhez a gyermek csodáján keresztül juthatunk el. Mi tanítjuk őket, miközben rajtuk keresztül mi tanulunk. **Gyermekeink a mi jövőnk, és gyermekeinken keresztül mi vagyunk a jövő urai!”**[34]

„Ha egyre több ember láthatja, mit jelent az igazi és teljes emberi élet, és egyre többen meg is valósítják, akkor a család jövője csodálatos lesz. Egyre több ember tudja, milyen érzés teljesnek, valódinak lenni, szeretni és szeretve lenni, alkotónak és felelősnek lenni, és azt érezni, hogy a világ szebb lesz általunk. Ha arra gondolok, milyen lesz a jövő embere, aki éltető-tápláló családban nő fel, áhítat és csodálat tölt el.”[35]

Összegzés

Az egyénnek csak annyi ideje van a kulturális tőke felhalmozására, amennyit a családja szabad, gazdasági kényszerektől mentes időként számára biztosítani tud.[36] A szülői hivatás időigényes, nem rendelhető alá a gazdasági kihívásoknak, ha a szülői hivatást a sikeres életpályák között előkelő helyre kívánjuk tenni. A közösség érdeke a közös jövő – a gyermekek - kulturális tőkefelhalmozása. A szülő gyermek kapcsolat számára szükséges időt úgy kellene biztosítani, hogy ez ne jelentsen anyagi hátrányt a családoknak, például jól kidolgozott

[32] Gopnik, 2009.
[33] Satir, 1992
[34] Gopnik, 2009, 226–228.
[35] Satir, Virginia: *A család együttélésének művészete* (BFI Budapest, 1992)
[36] Bourdieu: 2000.

munkaidő kedvezmény rendszerére alapozva. A részmunkaidős munkaviszony önmagában sok család számára nem jelent megoldást, mivel az anya bére nélkül nem tudják kifizetni a lakhatási költségeket. Igazi támogatást az jelentene, ha a jövő generációk érdekében a családon belül kifejtett szeretetteljes nevelő munka beszámíthatóvá válna a munkabérért végzett tevékenységi körbe.

Különböző kommunikációs csatornákon hatékony módszerekkel tudatosítani lehet a fiatalokban, hogy a szülői hivatás sikeres vállalása a jövő alakításának nagyon fontos eszköze. Szülővé válni, gyermekeket nevelni társadalmilag elismert karrier, amely bármelyik másik karrierrel kiállja a versenyt. A szülők a jövő urai, mivel a következő generációk erkölcsi rendje a családon belüli neveléstől, szocializációtól függ. A szülői hivatásnak, a gyermeknevelésnek előkelő helyre kellene kerülnie az életpályák sikerlistáján. Ennek igen jó eszköze lenne, ha a gyermeknevelséshez kapcsolódó szakképesítés, diploma megszerzése során az intézmények figyelembe vennék a saját családban megszerzett tudást, tapasztalatot.

Tudatosítani kellene, hogy a sikeres szülő a sikeres emberek közé tartozik, ha párkapcsolatában és szülőként is betartja a sikerhez vezető út szabályait. Nem kell hozzá több mint az egyéni karrierhez, de kevesebb sem elég.

Szociológusok, filozófusok a XX. század második felében felhívták a figyelmet arra, hogy a társadalmi folyamatok hatékony elemzéséhez interdiszciplináris együttműködésre lenne szükség. A specializáció egyoldalú elemzésekhez vezet, pedig a kérdés nagyon összetett. Többcélú optimalizálásra lenne szükség. Kiemelten fontos lenne az oktatáspolitika és családpolitika közti együttműködés. Az intézményi nevelés és a családi nevelés közti párbeszédre, együttműködésre új módszerekkel, új elvárásokkal kellene törekedni. A családpolitika szempontjai nem sorolhatók az oktatáspolitikai tudományosság elvárásai mögé! Legyen joga a családokkal foglalkozó szakembereknek arra, hogy a nevelési üzenetek célba juttatása érdekében részt vegyenek a tananyagok, tankönyvek bírálatában legalább a kisgyermekek – alsó tagozaton tanulók – vonatkozásában.

Melléklet

A világnézetileg semleges iskola (Sybel bonni professzor felszólalása a berlini parlamentben 1863.) Részlet

A Haladópárt képviselőjének (Heinrich von Sybel Universität Bonn habilitieren) fejtegetéseit a hangzatos frázisoktól megszabadítva egyszerűen így lehet visszaadni:

„Mi, az általános fogalmak szerint teljesen hitetlen emberek, de korszerű eszmeáramlatokat elsődlegesen és főképpen képviselő professzorok, mi vagyunk a világ tulajdonképpeni és kizárólagosan jogosult urai. Mint a bölcsesség és tudomány birtokosainak, mint az állami szellemiség hordozóinak, minket illet kizárólag a hatalom és a dicsőség, nemcsak a világi ügyek irányításában, hanem a lelkek feletti korlátlan uralomban, tehát a lelkiismeretek felett is.

Mivel mindez minket illet, fel kell számolni a keresztény hitet, melynek államunkban alapvetően nincs jogosultsága, amely állandóan megzavarja a megbékélést, és olyan szabadságjogokat követel, amelyeket nem kívánunk megtűrni. A keresztény hit felszámolása érdekében az iskolákat meg kell fosztani felekezeti jellegüktől és azokban kizárólag a mi embereink kezébe kell adni az irányítást és ellenőrzést. Így aztán a még megtűrt felekezeti hitoktatást könnyedén úgy a sarokba szoríthatjuk, hogy a tevékenységünket már a legkisebb mértékben sem tudja megzavarni. Egy-két ügyes tréfával leronthatjuk a tanulókban – akiket úgyis teljesen a birtokunkban tartunk – a teljesen felesleges hitoktató minden fáradozását. A

fiataloknak először felkínálunk olyan vallásos általánosságokból álló emészthetetlen kását, amivel senki emberfia nem tud mit kezdeni, és a tudásra szomjas tanulóink betelnek a „vallási" tudással, és igazi öntudatra ébredve elvetik az egész ósdi kacatot. Ettől kezdve tudományos tanítómesterük szava lesz a legmagasabb érték a számukra. Ha ezt elértük, akkor már a világ tényleges urai leszünk, mert az általunk megdolgozott értelmiségiek – pedagógusok, orvosok, ügyvédek […] – a mi nótánkra táncolnak. Valódi csoda volna, ha az egyszerű buta nép az ő befolyásuk alatt ne fordítana hátat a papoknak és társaiknak, és ne állnának át a mi szolgálatunkba.

A mi uralmunk ellen akkor már nem támadhat ellenkezés, és akkor olyan alkotmányt adunk majd a világnak, ami a mi kedvünkre való. Adjátok csak kezünkbe az iskolákat, és velük az ifjúságot tetszőleges megdolgozásra! Akkor már nem hiányzik semmi az elképzelt uralmunkhoz. Mi vagyunk ugyanis az állam, nekünk kell betöltenünk a miniszteri, államtitkári, bírói posztokat, akkor talán a koronán is osztozkodhatunk, mert a magunkfajta embereknek a legmagasabbra van kedvünk![37]

Irodalomjegyzék

Bernstein, Basil: Esélyek és társadalmi egyenlőtlenségek, In: Meleg Csilla (szerk.) *Iskola és társadalom,* Pécs, Dialog Campus Kiadó, 2006.

Bourdieu, Pierre: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke, In: Felkai G., Némedi D., Somlai P. (szerk.): *Szociológiai irányzatok a XX. Században*, Budapest, Új Mandátum 2000, 431–445.

Bourdieu, Pierre: Vagyoni struktúrák és reprodukciós stratégiák, In: Meleg Csilla (szerk.): *Iskola és társadalom*, Pécs, 2006, 73–87.

Bronfenbrenner, Urie: *The ecology of human development*, Cambridge, Mass, Harvard University Press, 1979. 18

Coleman, James S.: Schools and the Communities They Serve, In: Coleman, James S.: *Equality and Achivements in Educational Boulder,* San Francisco-London, 1990, Westwiew Press, 315–324. p.

Coleman, James S.: Social Capital in the Creation of Human Capital, *American Journal of Sociology*, Vol. 94. 1988, 95–120, In Fináczy Ernő: Az ókori nevelés története, Budapest, Könyvértékesítő Vállalat, 1984, 218.

Frankl, Viktor E. – Lapide, Pinchas: *Istenkeresés és értelemkérdés. Párbeszéd*. JEL Könyvkiadó, Bp., 2007.

Douglas, J.W.B. A tanulók képesség szerinti eloszlása, In: Meleg Csilla (szerk.): *Iskola és társadalom*, Pécs, Dialog-Campus Kiadó, 2006, 145– 158.

Duby, Georges: *A nő a középkorban*, Budapest, Faktum Corvina, 2000.

Durkheim, Emile: *Nevelés és szociológia*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1967.

Fáy András: *Legegyszerűbb, természet- és tapasztalathűbb, s gyakorlatibb nevelési rendszer szüléknek és nevelőknek*, Budapest, 1855.

[37] Megjelent a Kolping újság 1994/4. számában, forrás: Reinische Volksblätter 1863. 177.

Finánczy Ernő: *Az ókori nevelés története*, Budapest, Könyvértékesítő Vállalat, 1984.

Freund Tamás: Az önzés és az elmagányosodott ember, *Magyar Szemle* 2005. 3-4. sz. 113–131.

Gopnik, Alison: *A babák filozófiája*, Budapest, Nexus, 2000.

Habermas, J.: Rendszer és életvilág, In: Felkai Gábor – Némedi Dénes – Somlai Péter (szerk.): *Szociológiai irányzatok a XX. században*, Budapest, Új Mandátum, 2000, 498–568.

Heisenberg, Werner: Viták a nyelvről 1933, In Heisenberg, W.: *A rész és az egész*, Budapest, Gondolat, l975, 167–185.

Kodály Zoltán: *Közélet, vallomások, zenei élet*, In: Vargyas Lajos (szerk.) Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989.

Kodály Zoltán: *Visszatekintés I–II.*, In: Bónis Ferenc (szerk.) Budapest, Zeneműkiadó Vállalat, 1974.

Kozma Tamás – Tomasz Gábor (szerk.): *Szociálpedagógia*, Budapest, Osiris Kiadó, Educatio Kiadó, 2003.

Lawton, Denis: Társadalmi osztály és az iskoláztatás esélye: a demográfiai tények. Motiváció, szubkultúra és oktathatóság. In: Meleg Csilla: (szerk): *Iskola és társadalom*, Pécs, Dialog Campus Kiadó 2006, 91–106.

Nagy József: *A XXI. század és nevelés*, Budapest, Osiris, 2000.

Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Kísérlet a „tradícióőrző" és az attól elszakadó „modernizálódó" családi értékek empirikus vizsgálatára. In: Spéder Zsolt – Tóth Pál Péter (szerk.): *Emberi viszonyok. Cseh-Szombathy László tiszteletére*, Budapest, Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég K., 2000.

Pukánszky Béla – Németh András: *Neveléstörténet*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.

Pusztai Gabriella: *Iskola és közösség*, Budapest, Gondolat, 2004.

Satir, Virginia: *A család együttélésének művészete* (BFI Budapest, 1992)

Szemkeő Judit: *Életvilágok és nevelés* 2008 PhD DE

Tönnies, Ferdinand: Gemenschaft und Gesellschaft (1887). Leipzig, 1935, 86., In Höffner, J: *Christliche Gesellschaftslehre*, Köln, Verlag Butzon&Becker, Kevelaer, 1997.

Tringer László: *A család szerepe és a lelki egészség*, Vigília, 2000. 8. sz. 591–600.